

Elżbieta Gawęł-Luty

ORCID: 0000-0001-8966-6842

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych

Kreowanie postaw tolerancji jako przyczynek do integracji osób niepełnosprawnych

Shaping attitudes of tolerance as an important contribution
to the integration of disabled people

<https://doi.org/10.34739/sn.2019.19.17>

Streszczenie: Celem prezentowanego tekstu jest wskazanie na wielowymiarowy kontekst miejsca osoby niepełnosprawnej we współczesnym społeczeństwie. Propozycje rozwiązań obejmują zarówno aspekt formalny, instytucjonalny jak i osobowy. Współcześnie wskazuje się na potrzebę akceptacji osób niepełnosprawnych jako pełnowartościowych członków społeczeństwa. Oprócz rozwiązań systemowych wymaga to z pewnością wychowania młodych ku otwartości na jednostki z deficytami rozwojowymi, wspólnej odpowiedzialności w szczególności za osoby słabsze, a także tolerancji dla różnorodności potrzeb i możliwości każdego człowieka.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność, tolerancja, integracja

Summary: The aim of the paper is to indicate the multidimensional context of a disabled person's place in contemporary society. Proposals for solutions include both formal, institutional and personal aspects. Nowadays, there is a need to accept disabled people as full-fledged members of society. In addition to systemic solutions, it certainly requires raising young people to openness to individuals with developmental deficits, to shared responsibility in particular for weaker persons, as well as to tolerance of the diversity of needs and abilities of each person.

Keywords: disability, tolerance, integration

Współczesna pedagogika naznaczona jest namysłem nad miejscem człowieka w wielowymiarowej, niedookreślonej i ambiwalentnej rzeczywistości. Zauważając sprzeczności natury moralnej i egzystencjalnej, konflikty obejmujące byty jednostkowe i społeczne, kontrowersje między interesem narodowym i międzynarodowym dążenia do zaspokojenia przede wszystkim potrzeb konsumpcyjnych coraz częściej zauważa się potrzebę zrównoważone-

go rozwoju człowieka i jego świata. Jest to więc namysł nad godnością każdego człowieka, nad jego miejscem w hierarchicznym układzie wartości współczesnej cywilizacji.

W przypadku próby określenia miejsca osób niepełnosprawnych we współczesnym społeczeństwie szczególnego znaczenia nabiera humanistyczno-personalistyczna doktryna wychowawcza wskazująca na wielokontekstowość niepełnosprawności, traktująca człowieka niepełnosprawnego jako osobę realistyczną i podmiotową. Z tego punktu widzenia wszelkie oddziaływania wychowawcze i edukacyjne winny służyć dobru jednostki, wspomagać jej możliwości jak i zauważać rozwojowe ograniczenia. Wymaga to z pewnością odmiennego niż dotychczas zapatrywania na sposoby przygotowania osób niepełnosprawnych do partycypacji i antycypacji obowiązujących znaczeń. Zatem zasadniczym celem opieki nad osobami niepełnosprawnymi winno być ich przygotowanie do istnienia w zastanej rzeczywistości społecznej przy jednoczesnym pobudzaniu aktywności własnej w zakresie zdobywania wiedzy, umiejętności i ich przetwarzania. Takie podejście wymaga poszukiwania modelowych założeń programowych optymalnego rozwiązywania problemów i potrzeb życiowych osób niepełnosprawnych w zakresie [Dykcik, 2005, s. 149]:

- zapobiegania i diagnozy niepełnosprawności oraz wczesnej interwencji genetycznej, prenatalnej i postnatalnej we współpracy z rodziną;
- rozbudowy i koordynacji lokalnego systemu wspomagania społecznego rodzin niewydolnych wychowawczo, socjalnie zaniedbanych lub patologicznych;
- inspirowania działań deinstytucjonalnych, wspierania wolontariuszy, uczestników samopomocy i aktywnych użytkowników usług pomocy społecznej;
- tworzenia lokalnych sieci i programów dostępu do różnych form rehabilitacji, terapii, edukacji i przygotowania zawodowego, ograniczający te segregacje;
- organizowanie sieci doradztwa psychologicznego, personalnego i szkolenia zawodowego oraz zapewnienie im z racji humanistycznych wieloletniej promocji i finansowania;
- społecznej edukacji w duchu tolerancji, zrozumienia, akceptacji i integracji osób z problemami adaptacyjnymi, wymagającymi szczególnej troski, pomocy i wsparcia dla normalizacji ich życia we wszystkich kontekstach, wymiarach i zróżnicowanych środowiskach życia;

- zmiany sposobów kreowania wizerunków osób niepełnosprawnych w środkach przekazu, które odpowiadają aktualnym mentalnym obrazom postaw i zachowań Polaków.

Jednym z najważniejszych dokumentów sankcjonujących miejsce osób niepełnosprawnych w polskim społeczeństwie jest Karta Praw Osób Niepełnosprawnych zatwierdzona Uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. [Karta Praw Osób Niepełnosprawnych]. Zawiera ona prawa niepełnosprawnych obywateli do:

- „dostępu do dóbr i usług umożliwiających pełne uczestnictwo w życiu społecznym;
- dostępu do leczenia i opieki medycznej, wczesnej diagnostyki, rehabilitacji i edukacji leczniczej, a także do świadczeń zdrowotnych uwzględniających rodzaj i stopień niepełnosprawności, w tym do zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze, sprzęt rehabilitacyjny;
- dostępu do wszechstronnej rehabilitacji mającej na celu adaptację społeczną;
- dostępu do nauki w szkołach wspólnie ze swymi pełnosprawnymi rówieśnikami, jak również do korzystania ze szkolnictwa specjalnego lub edukacji indywidualnej;
- pomocy psychologicznej, pedagogicznej i innej pomocy specjalistycznej umożliwiającej rozwój, zdobycie lub podniesienie kwalifikacji ogólnych i zawodowych;
- pracy na otwartym rynku pracy zgodnie z kwalifikacjami, wykształceniem i możliwościami oraz korzystania z doradztwa zawodowego i pośrednictwa, a gdy niepełnosprawność i stan zdrowia tego wymaga – prawo do pracy w warunkach dostosowanych do potrzeb niepełnosprawnych;
- zabezpieczenia społecznego uwzględniającego konieczność ponoszenia zwiększonych kosztów wynikających z niepełnosprawności, jak również uwzględnienia tych kosztów w systemie podatkowym;
- życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych, w tym: dostępu do urzędów, punktów wyborczych i obiektów użyteczności publicznej, swobodnego przemieszczania się i powszechnego korzystania ze środków transportu, dostępu do informacji, możliwości komunikacji międzyludzkiej;
- posiadania samorządnej reprezentacji swego środowiska oraz do konsultowania z nim wszelkich projektów aktów prawnych dotyczących osób niepełnosprawnych;

- pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, społecznym, kulturalnym, artystycznym, sportowym oraz rekreacji i turystyce odpowiednio do swych zainteresowań i potrzeb” [Karta Praw Osób Niepełnosprawnych].

Innymi dokumentami regulującymi pomoc materialną, zdrowotną i społeczną dla osób niepełnosprawnych są ustawy m.in.: *Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* [26 sierpnia 1997 r.], *Ustawa o pomocy społecznej* [12 marca 2004 r.], *Ustawa o rentach i emeryturach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych* [17 grudnia 1998 r.] i *Ustawa o zagospodarowaniu, przestrzennym* [27 marca 2003 r.].

Pomimo proponowanych rozwiązań systemowych wydaje się, że często pozostają one tylko postulatami, których realizacja w stosunku do i przez osoby niepełnosprawne jest naznaczona wieloma trudnościami, czy niepowodzeniem. Wydaje się, że owe problemy wynikają z braku właściwie prowadzonej współpracy pomiędzy samorządami, instytucjami lokalnymi a Ministerstwem Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Nie bez znaczenia jest również częste traktowanie osób niepełnosprawnych jako marginesu społeczeństwa, swoistego kłopotu, z jakim musi zmierzyć się rodzina, najbliższe środowisko, państwo. Dlatego też ważnym przedsięwzięciem jest łączenie zarówno osób pełnosprawnych i niepełnosprawnych w ramach wspólnych przedsięwzięć. Jednym z nich jest z pewnością funkcjonowanie integralnego systemu kształcenia, które „polega na maksymalnym włączeniu dzieci i młodzieży z odchyleniami od normy do zwykłych szkół i innych placówek oświatowych, umożliwiając im – w miarę możliwości – wzrastanie w grupie zdrowych rówieśników. Jednostkom zaś przebywającym w zakładach opiekuńczych stara się zapewnić jak najczęstsze kontakty z zewnętrznym środowiskiem społecznym” [Maciarz, 1999, s. 19]. Pedagodzy szczególnie promują tę formę kształcenia, w której wszystkie dzieci ze specjalnymi potrzebami są włączane do grup integracyjnych w przedszkolach oraz klas integracyjnych w lokalnych szkołach. Taka forma nauczania i kształcenia przynosi obopólne korzyści, bowiem znaczącą rolę odgrywa kształtowanie między nimi więzi emocjonalnych, stanowiących konsekwencję wzajemnie pozytywnych ustosunkowani i zachowań. W procesie tym wzrasta wzajemne zrozumienie między dziećmi pełnosprawnymi i niepełnosprawnymi, umacnia się spójność dziecięcej grupy, zwiększa się chęć współdecydowania i współuczestnictwa w różnych sytuacjach i formach aktywności grupy. Współbycie dzieci zdrowych i chorych kreuje również obraz społeczeństwa zróżnicowanego pod względem rozwoju fizycznego i psychicz-

nego, pod względem odmienności potrzeb, oczekiwań i możliwości. Uczy to tolerancji i akceptacji każdej osoby, bez względu na jej odmiennność.

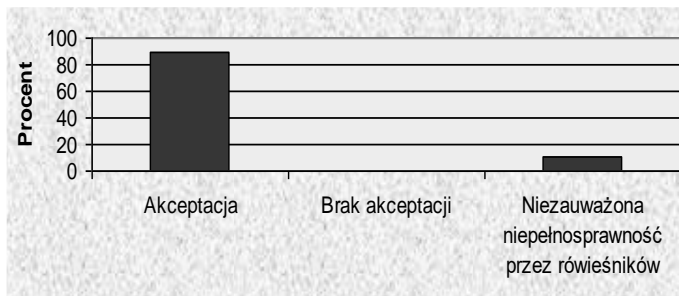
Uważam zatem, iż kształtowanie postawy tolerancji, ujmowanej jako akceptacji zgoda na odmiennść każdej jednostki winno być czynione od wczesnego dzieciństwa poprzez m.in. takie instytucje jak przedszkole i szkoła.

Przykładem realizacji koncepcji wczesnego wdrażania dziecka do kreowania postaw tolerancji jest Gminne Przedszkole nr 1 z oddziałami integracyjnymi z siedzibą w Sępólnie Krajeńskim, gdzie przeprowadzono badania pilotażowe. W 1992 roku utworzono w placówce oddziały integracyjne – jako pierwsze w byłym województwie bydgoskim. Uczęszczają do niego dzieci niepełnosprawne od 6 do 8 lat. Rozwój dzieci niepełnosprawnych wspomagany jest poprzez pracę logopedy i nauczycieli z kwalifikacjami z zakresu oligofrenopedagogiki. Praca rewalidacyjna z dzieckiem niepełnosprawnym prowadzona jest według indywidualnego programu. Jej celem jest stymulacja rozwoju poznawczego, emocjonalnego, fizycznego i społecznego oraz kompensowanie deficytów rozwojowych występujących u dziecka z uwzględnieniem jego potrzeb i możliwości w zakresie rozwoju psychofizycznego. Badaniami objęto 54 rodziców oraz 9 wychowawców. W niniejszym opracowaniu ze względu na ograniczenia tekstowe zostaną zaprezentowane wybrane elementy badań¹.

Stopień akceptacji dzieci niepełnosprawnych

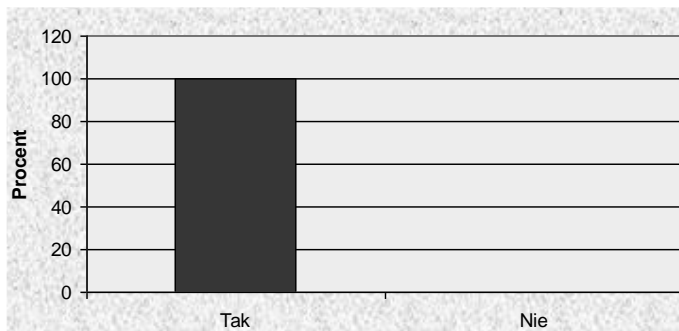
Dane wskazują na bardzo wysoki poziom akceptacji dzieci niepełnosprawnych przez dzieci pełnosprawne w przedszkolu (wykres 2). Takie stanowisko przedstawia 88.89% badanych osób. Pozostałą część czyli 11.11% czyli 6 rodziców uważa, że niepełnosprawność jest niezauważona przez rówieśników. Z pewnością wysoki stopień akceptacji jest wynikiem pracy wychowawczej kadry pedagogicznej, co potwierdza wykres 1.

¹ Badania zostały przeprowadzone w ramach pracy magisterskiej J.M. Piotrowskiej, *Przedszkole integracyjne jako miejsce kreowania tolerancji dla dzieci niepełnosprawnych*, Chojnice 2015, pod kierunkiem E. Gawęł-Luty.

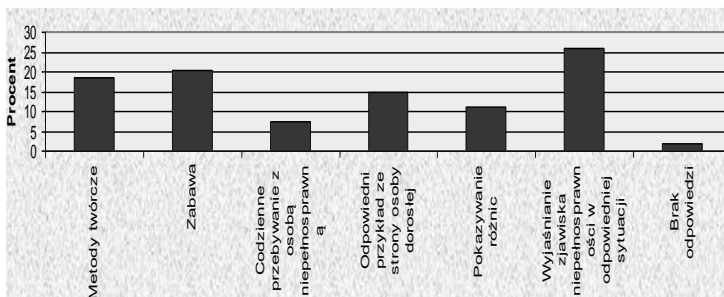
Wykres 1. Zakres akceptacji dzieci niepełnosprawnych w przedszkolu integracyjnym w opinii rodziców

Wszyscy badani wychowawcy uważają, iż przedszkole kreuje postawę tolerancji u swoich wychowanków. Z pewnością taka postawa wychowawców dowodzi zaangażowania w wykonywanie pracy oraz wskazuje na zdobyte doświadczenia pedagogiczne.

Wykres nr 2. Kształtowanie postawy tolerancji w przedszkolu w opinii wychowawców

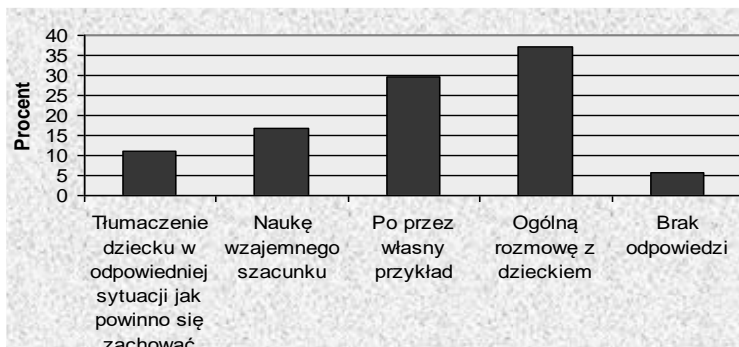
Badani rodzice zauważają celowe działania wychowawców mające na celu kreowanie postaw tolerancji wśród podopiecznych poprzez stosowanie właściwych metod postępowania pedagogicznego, na co wskazuje wykres 3.

Wykres 3. Rodzaje metod rozwijania postaw tolerancji w przedszkolu w opinii rodziców

Jak wynika z badań największa liczba rodziców – 25,93% wskazała, że najczęściej stosowaną metodą pracy jest wyjaśnianie zjawiska niepełnosprawności w odpowiedniej sytuacji. Kolejną metodą stosowaną w kształtowaniu u dzieci postaw tolerancji jest zabawa. Takie zdanie przedstawiło 20,37% badanych. Inną metodą zdaniem 18,52% rodziców są metody twórcze. Do ważnych w ocenie 14,81% rodziców metod pracy można zaliczyć przykład ze strony osób dorosłych. Respondenci wskazali również, że ważne są: pokazywanie różnic oraz codzienne przebywanie z osobą niepełnosprawną. Wskazane przez rodziców metody stosowane w placówce pozwalają z jednej strony zrozumieć i zaakceptować przez dziecko różnice pomiędzy osobą zdrową a osobą niepełnosprawną, z drugiej zaś świadczą o zaangażowaniu rodziców w proces wychowawczy realizowany w przedszkolu.

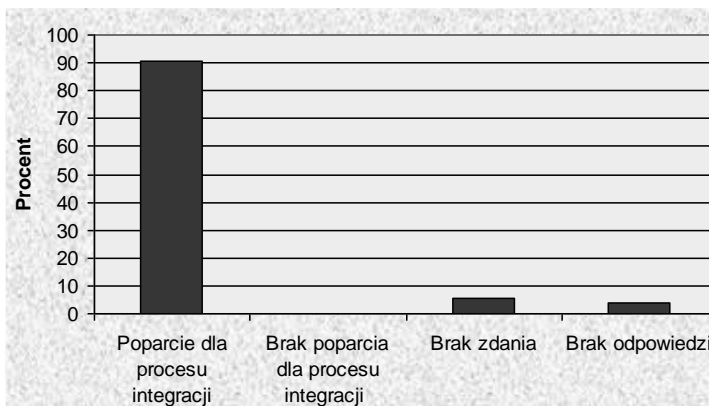
Mając na uwadze, iż rodzice winni wspomagać pracę nauczycieli przedszkola, warto przyjrzeć się działaniom rodziców na rzecz rozwijania postaw tolerancji u swoich dzieci. Dane zawarte na wykresie 4 wskazują, że największa liczba badanych rodziców (37,04%) przeprowadza z dzieckiem rozmowę na temat sposobu zachowania się wobec osób niepełnosprawnych. Badani doceniają także metodę działania przykładem osobistym – 29,63% oraz promowanie postawy wzajemnego szacunku – 16,67% respondentów. Działalność placówki zachęca nie tylko dzieci, ale również rodziców do kształtowania postawy tolerancji.

Wykres 4. Udział rodzica w kreowaniu u dzieci postaw tolerancji – sposoby kształtowania

Postawy rodziców wobec procesu integracji dzieci niepełnosprawnych

Z wykresu 5 wynika, iż 90,74 % badanych osób popiera proces integracji. Wysoki poziom poparcia dla procesu integracji wynika z pewnością z zaufania wobec kadry pedagogicznej w kwestiach edukacyjnych oraz wychowawczych, co jest efektem współpracy tych dwóch środowisk wychowawczych.

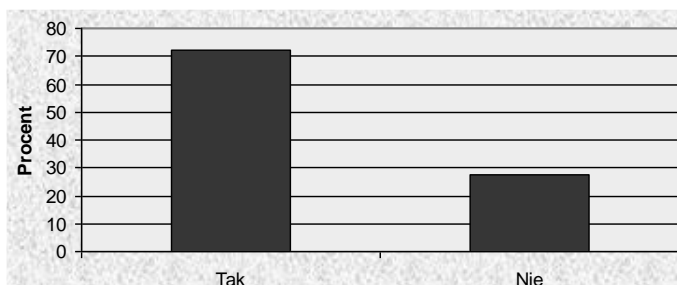
Wykres 5. Rodzaje postaw rodziców wobec procesu integracji

Badani rodzice w kwestii postaw wobec przyjaźni pomiędzy dziećmi pełnosprawnymi i niepełnosprawnymi także w 96,30% uznali, że zachęcają

swoje dzieci do takiej relacji. Dowodzi to otwartości na potrzeby swoich dzieci oraz osób niepełnosprawnych, ponieważ nie tylko kontakty dzieci w placówce wpływają pozytywnie na poziom akceptacji osób niepełnosprawnych.

By określić różnice pomiędzy deklarowaną a rzeczywistą akceptacją przez rodziców zjawiska integracji zwrócono uwagę na ich aktywność wspomagającą działanie przedszkola w kształtowaniu u dzieci postawy tolerancji wobec osób niepełnosprawnych.

Jak wskazują poniższe dane, zdecydowana większość rodziców deklaruje swoje zaangażowanie w tej kwestii – 72,22%, zaś 27,78 % nie wyraża chęci współpracy. Zatem część rodziców, pomimo deklarowania akceptacji dla procesu integracji, nie podejmuje działań wspomagających przedszkole w tym zakresie. Być może wynika to z braku czasu a czasami braku potrzeby wykazania się taką aktywnością.

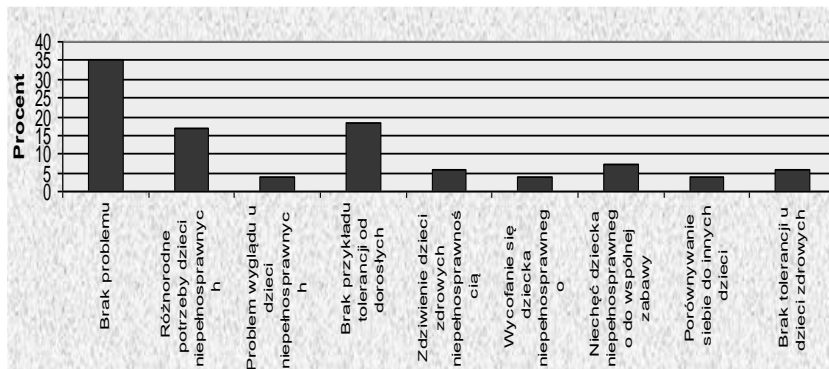

Wykres 6. Aktywność rodziców w działaniach przedszkola stymulujących rozwój postawy tolerancji wobec osób niepełnosprawnych

Czynniki utrudniające kształtowanie postawy tolerancji u dzieci

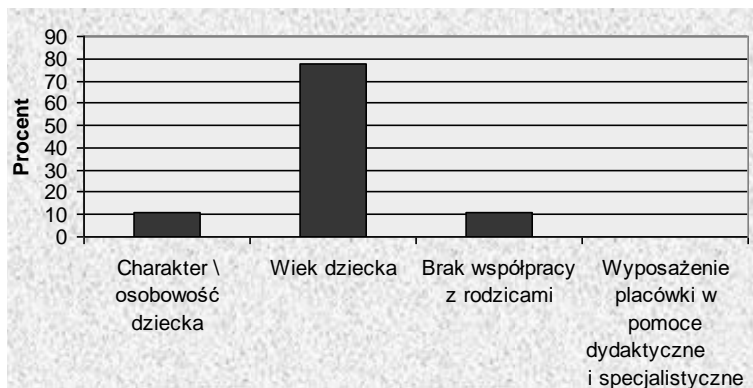
Badani w 35,19% nie zauważają żadnych problemów w zakresie kształtowania postaw tolerancji u swoich dzieci. Pozostali respondenci (18,52%) za ważny problem uznali brak przykładu tolerancji płynący od dorosłych, dla 16,67% odmienne potrzeby dzieci niepełnosprawnych mogą stanowić przeszkodę dla rozwoju postawy tolerancji, zaś 7,4% respondentów zauważyło, że niechęć dziecka niepełnosprawnego do wspólnej zabawy może stanowić przeszkodę w tym zakresie. Najrzadziej wskazywanym problemem jest porównywanie siebie do innych dzieci – taką odpowiedź wskazało 3,70% rodziców.

Wyniki badań wskazują na otwartą postawę rodziców w stosunku do kształtowania postaw tolerancji u swoich dzieci.

Wykres 7. Problemy rodziców podczas kształtowania postawy tolerancji u swoich dzieci

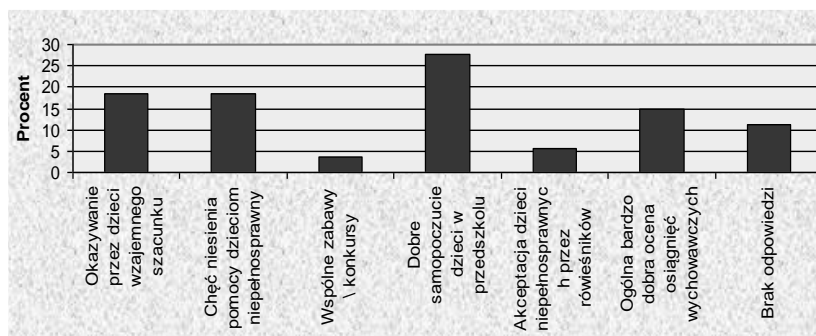
Wyniki badań wskazują, że najczęściej wskazywaną trudnością w kreowaniu postaw tolerancji wychowawcy uznali wiek dziecka – 77,78%, jego osobowość oraz brak współpracy z rodzicami – po 11,11% (wykres 8). Z pewnością praca wychowawcza, której celem jest kształtowanie postawy tolerancji u dzieci to długi proces, uzależniony od możliwości rozwojowych dziecka, ale również odniesień środowiskowych w tym zakresie.

Wykres 8. Problemy wychowawców podczas kształtowania postawy tolerancji u dzieci

Osiągnięcia wychowawcze nauczycieli w kreowaniu postawy tolerancji wobec dzieci niepełnosprawnych

Z zebranego materiału empirycznego wynika, że dzięki oddziaływaniom wychowawczym w przedszkolu dzieci lubią to miejsce – 27,78% badanych, okazują wzajemny szacunek oraz chęć niesienia pomocy dzieciom niepełnosprawnym – 18,52% respondentów. Dla 5,56% osób badanych to właśnie akceptacja dzieci niepełnosprawnych przez rówieśników jest ważnym osiągnięciem wychowawców. Wynika stąd, iż rodzice zauważają osiągnięcia wychowawców w zakresie kreowania postaw tolerancji.

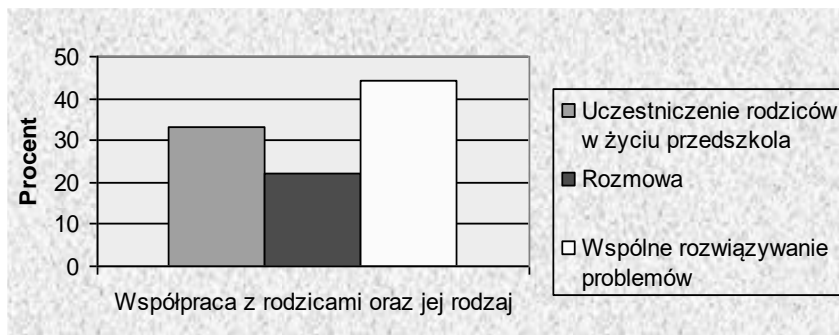

Wykres 9. Efektywność pracy wychowawców na rzecz kreowania u dzieci postaw tolerancji w opinii rodziców

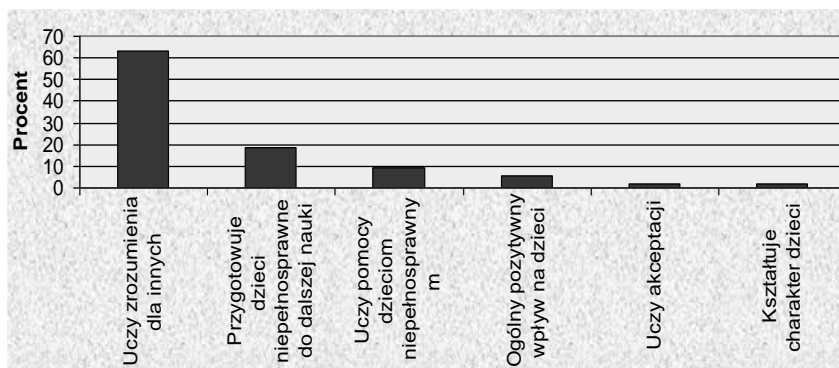
Jak wskazują dane na wykresie 10, 44,45% wychowawców najbardziej ceni w aspekcie współpracy z rodzicami wspólne rozwiązywanie problemów. Uczestniczenie rodziców w życiu przedszkola wskazało 33,33% badanych, a 22,22% wychowawców rozmowę z rodzicami. Współdziałanie przedszkola z rodzicami umożliwia nie tylko obserwację rozwoju i zachowań dziecka, ale również współdziałanie na gruncie kreowania właściwych postaw u dziecka.

100% rodziców wskazało pozytywne strony działalności wychowawczej przedszkola. Z analizy danych wynika, że 62,96% badanych oceniło pozytywnie naukę zrozumienia dla innych, która odbywa się w placówce, 18,52% jest zdania, że przedszkole przygotowuje dzieci niepełnosprawne do dalszej nauki, 9,26% – iż przedszkole uczy pomocy dzieciom niepełnosprawnym (wykres 11). Może dziwić fakt, iż tylko 1% rodziców zauważa, że przedszkole uczy akceptacji, tym bardziej, że badani podkreślili osiągnięcia przedszkola w zakresie zro-

zumienia innych. Być może taka rozbieżność wynika z niewłaściwej interpretacji pytania o zakres akceptacji.

Wykres 10. Współpraca przedszkola i rodziców w zakresie kształtowania postaw tolerancji w opinii nauczycieli

Wykres 11. Pozytywna ocena przedszkola integracyjnego przez rodziców

Wnioski z badań:

- w przedszkolu występuje wysoki poziom akceptacji dzieci niepełnosprawnych. Z pewnością wynika to z samego charakteru placówki jak również z zauważania przez kadrę potrzeb oraz problemów z jakimi borykają się wszystkie dzieci;

- największym problemem podczas kreowania postawy tolerancji dzieci w przedszkolu integracyjnym jest wiek dziecka uniemożliwiający pełne zrozumienie problemu;
- rodzice wyrażają otwartą postawę wobec procesu integracji dzieci niepełnosprawnych w przedszkolu, na co ma wpływ właściwie prowadzona współpraca podstawowych środowisk wychowawczych;
- znaczącym sukcesem w pracy wychowawczej jest współpraca nauczycieli przedszkola z rodzicami, w zakresie podejmowanych działań kształtujących tolerancję wobec osób niepełnosprawnych.

Zamiast zakończenia

Problematyka godnego funkcjonowania osoby niepełnosprawnej we współczesnym społeczeństwie rozpatrywana jest z różnych punktów widzenia. Propozycje rozwiązań obejmują zarówno aspekt formalny, instytucjonalny jak i osobowy. Współcześnie wskazuje się na potrzebę przejścia od zniewalającego przymusu izolacji do przyzwalającej akceptacji i wyzwalającej normalizacji życia osób niepełnosprawnych. [Dykcik, 2005, s. 101] Oprócz rozwiązań systemowych wymaga to z pewnością wychowania młodych ku otwartości na jednostki z deficytami rozwojowymi, wspólnej odpowiedzialności w szczególności za osoby słabsze, a także tolerancji dla różnorodności potrzeb i możliwości każdego człowieka.

Literatura

- Dykcik W., (2005), *Pedagogika specjalna wobec aktualnych sytuacji i problemów osób niepełnosprawnych*, Towarzystwo Naukowe PTP, Poznań.
- Karta Praw Osób Niepełnosprawnych zatwierdzona Uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r.
- Maciarz A., (1999), *Z teorii i badań społecznej integracji dzieci niepełnosprawnych*, Impuls, Kraków.
- Piotrowska J.M., (2015), *Przedszkole integracyjne jako miejsce kreowania tolerancji dla dzieci niepełnosprawnych*, (pr. mag.), Chojnice.
- Ustawa z 26 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osoby niepełnosprawnej, Dz.U. nr 123 poz. 776.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593.

Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Dz.U. 1998 nr 162 poz. 1118.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717.